

LA LLARGA ESTADA ALS LLIMBS

Avui, que un metge es dediqui en exclusiva a la nefrologia o que practiqui de la cirurgia momés la maxil·lo-facial o que hagi decidit ocupar totes les seves hores en l'electroencefalografia, no produeix cap mena de sorpresa; el camp de la medicina ha arribat a fer-se tan complex que l'especialització ha estat inevitable. Si bé es veritat que el Renaixement, la porta del món modern, queda lluny de nosaltres, la diversificació mèdica d'aquell segle encara perdurava, amb mínimes modificacions, tres-cents i quatre-cents anys després. Per a qualsevol persona dels nostres dies interessada en les ciències de la salut, els noms del metge Paracels (1493-1541) i del cirurgià Ambroise Paré (1509-1590) són els d'uns autèntics pioners que, abandonant prejudicis i rutines, conferiren caràcter científic a la medicina, però, a més, representen el màxim grau d'especialització de l'època. Perquè, pràcticament, amb metges per un costat i cirurgians per un altre, començava i acabava l'exigu ventall d'especialitats. Aquesta situació persistia, gairebé inalterada, a les darreries del segle XVIII i a principis del XIX; entre nosaltres, Pere Virgili (1699-1776) i el seu deixeble Antoni Gimbernat (1734-1816) són, en un cantó, indiscutibles mestres de cirurgia, i Francesc Salvà i Campillo (1751-1828), «el metge de prínceps i príncep de metges», és, a l'altre, el primer autèntic professor de medicina clínica de Barcelona. I aquesta és tota la diversificació.

És cert que alguns autors, empesos per unes xifres de mortalitat infantil senzillament esgarrifoses, destinen una atenció especial a la infància; ara bé, el fet

d'ocupar-se'n ocasionalment i la manca de continuïtat de llur obra fan que no puguin ésser considerats pròpiament especialistes. Els noms d'Agustí Ginestà i de Jaume Bonells són, en aquesta ocasió, uns exemples digníssims. Ginestà, nascut a Piera i antic cirurgià de l'Hospital de la Santa Creu, «*catedrático de Partos y Enfermedades de Mujeres y de Niños del Real Colegio de Cirugía de San Carlos de esta Corte*», publicà l'any 1797 a Madrid *El Conservador de los Niños*, amb l'enumeració de les atencions i les cures que han d'ésser observades en el tracte amb l'infant des del naixement; el barceloní Jaume Bonells, «*médico de Cámara de los Excelentísimos Señores Duques de Alba, Académico de las Reales Academias de Ciencias naturales y artes útiles, y de Medicina práctica de Barcelona, y Socio de número de la Real Sociedad de Medicina de París*», edità a Madrid l'any 1786, els *Perjuicios que acarrear al género humano y al Estado las madres que rehusan criar á sus hijos, y medios para contener el abuso de ponerlos en Ama*; aquesta obra constitueix una defensa, argumentada copiosament, de l'alletament matern. Però aquestes, i d'altres de semblants, són accions esporàdiques que no tenen gran cosa a veure amb l'especialització.

Després, sí: vertiginosament, les descobertes de la segona meitat del segle XIX i les del nostre segle fan impossible d'abastar un camp de coneixements extens i l'atenció i la dedicació gradualment es parcel·len. En una primera etapa, en porcions d'una certa extensió que, com a conseqüència de l'aprofundiment del saber, posteriorment es fragmenten. En aquella primera fase, l'especialitat és de límits imprecisos i conviu amb matèries que només li són parentes de lluny. En l'etapa de maduresa, d'una manera gairebé biològica s'independitza i, amb trets ben definits, se sent forta i torna als contactes amb branques pròximes, ara per allò de l'enriquiment mutu i de l'acció mancomunada.

Ningú no pot negar que la pediatria, ja fa uns quants dies, és una especialitat vigorosa, de dalt a

baix. Si una de les manifestacions de plenitud és la disposició a la relació oberta, amb voluntat fèrtil, Jeroni de Moragas l'any 1930, en un treball titulat *Col·laboració mèdico-escolar*,⁵ en donava una mostra. Deia: «No mereixeríem el nom de pediatres si només intentàvem curar un raquitisme o escurçar una malaltia eruptiva. Ens interessa tant com això, ens deuria interessar més encara, l'estudi de l'infant en el seu estat més fisiològic per conèixer totes les lleis somàtiques i psicològiques.» «A aquest fi és que hem d'orientar la nostra actuació ciutadana. Si entre el que estudia l'infant i el que l'educa hi ha un divorci absolut, la feina del pediatre i la feina del pedagog serà mancada, i entre uns i altres perdrem un temps preciós en la tasca que ens pertoca comunament de convertir aquell infant en un ciutadà de les hores futures.»

Però, és clar, per a la pediatria la solidesa no sempre ha estat la que evidencia aquesta bona disposició a la col·laboració interdisciplinària. A l'igual de les altres especialitats, ha viscut, com a resultat d'un estat proper a les beceroles, uns temps de perfils borrosos i d'acoblements —amb ulls d'avui— poc comprensibles. Ja a la Universitat de Barcelona, on Joan de Rull, el president del Congrés Mèdic que tingué lloc en el marc de l'Exposició Universal del 1888, era catedràtic d'Obstetrícia i d'Infància. I a les revistes, com la que amb el nom de «Archivos de Ginecopatía, Obstetricia y Pediatría» fundà l'any 1887 Francesc Vidal Solares. I als congressos —encara una colla d'anys després—, com, per exemple, el Congreso Nacional de Obstetricia, Ginecopatía y Pediatría que tingué lloc a Madrid l'any 1911, la secció pediàtrica del qual presidí Andrés Martínez Vargas, o el Congreso Español de Ginecología y Pediatría que se celebrà a València l'any 1913.

No havia estat possible, encara, d'abandonar un estat de coses que es mantenia de feia segles; dels

5. Publicat a BSCP, 1930. pàg. 40.

temps, l'any 1541, que Damià Carbó —amb el nom de Damian Carbón, castellanitzat com el del poeta Juan Boscan seguint la moda de l'època (som en ple regnat de Carles V, la Cort és a Madrid i el català ha començat el procés de decadència)— publica a Ciutat de Mallorca el *Libro del Arte de las Comadres o madriñas, y del regimiento de las preñadas y paridas, y de los niños*. Un capítol del llibre enumera les normes que han d'ésser observades en la cura del nadó i exposa el problema de l'alletament mercenari; un altre, tracta de l'educació i el *buen regimiento* de l'infant, i en divuit més, són descrites qüestions pediàtriques diverses, com ara el xarampió, l'epilèpsia, els trastorns de la dentició o la parasitosi intestinal. Mentre Damià Carbó publicava el seu llibre, d'altres esdeveniments coetanis havien tingut, o havien de tenir, una transcendència molt superior: feia un any que havia mort l'humanista Lluís Vives, aquell mateix any morí Paracels, Miquel Servet estava a punt d'acabar la redacció de l'obra *Christianismi Restitutio* —amb la descripció de la circulació pulmonar—, el Concili de Trento ultimava la preparació i Pere Serafí —què hi farem?— era el màxim representant de les lletres catalanes.

El que és molt aventurat de dir és si «*el egregio y Magnífico Mestre Damian Carbon, Doctor en Artes y Medicina, Médico ordinario de la custodia de la sanidad de aqueste presente Reyno et Ysla*» imaginava o no que, al cap de tres-cents cinquanta anys, les matèries que ell descrivia en el *Libro del Arte de las Comadres* i la seva interrelació no s'haurien modificat substancialment.

Aquesta branca de la medicina que té l'infant per protagonista —ves si en fa de temps que hi ha infants pel món—, fa una mica més de cent anys que, ni en el camp docent, ni en el de les publicacions i les reunions, ni en el camp assistencial, no s'havia vist amb cor encara de fer camí amb independència.

ELS PRIMERS PASSOS

Ara sí que, sense por d'incórrer en valoracions hiperbòliques, hom pot començar a parlar de primers passos. La pediatria, en els dos últims decennis del segle dinovè —amb tentines, això sí, com tots els primers passos— inicia el seu viatge vestida d'especialitat amb personalitat pròpia.

Val a dir que, com en tantes altres ocasions i en tan diverses activitats, l'inici de les realitzacions pediàtriques es produeix a l'Estat espanyol, en relació als països capdavanters d'Europa, amb un retard majúscul. A París, per exemple, des de l'any 1802 disposen de l'Hôpital des Enfants Malades, reservat als menors de 15 anys; o l'any 1844, el magistrat Firmin Marbeau (1789-1875) crea la primera *crèche*, seguida d'altres tan ràpidament que, sis anys després, a la ciutat ja n'hi ha 19. Tot i que es digué que aquestes «cases-bressol» eximien les mares de llurs deures i afavorien l'alletament artificial, el desenvolupament de la industrialització i el progressiu augment del treball femení fora de casa les feien del tot indispensables.

A Barcelona, el 30 de setembre de 1880, amb el nom de Casa de Lactancia y Casa-Cuna és inaugurada la primera. Ha impulsat la seva creació un grup de metges dirigit per Eusebio Gómez del Castillo (Almendralejo, 1849 - Barcelona, 1888), que ha comptat amb el suport entusiasta del governador civil, el salmantí Manuel Gil Maestre. Aquesta primera instal·lació és tan precària que encara no al cap de quatre anys és inaugurat un nou local, amb jardinet i tot, al carrer de Tamarit 111. Precisament és en aquesta

inauguració que el metge secretari de la Junta Directiva, Emili Oliver, diu: «*Las Casas-Cuna sirven de albergue donde reciben esmerado trato, sana alimentación y son objeto de exquisita vigilancia y solícitos cuidados, tiernos infantes de ambos sexos, de la edad de seis meses hasta la de tres años, cuyas madres véense precisadas á abandonarles durante el día para ir á ganar el sustento fuera de sus humildes moradas, en la fábrica ó en el taller.*»

Aquesta primera institució assistencial és també la que dóna lloc a la primera revista pediàtrica publicada a casa nostra. És «El Protector de la Infancia. Periódico Mensual de Higiene y Educación. Defensor de los intereses morales y materiales de la niñez. Eco de las Casas de Lactancia y Casas-Cunas», que apareix amb una frase de Marbeau com a lema: «*La Crèche a surtout l'avantage de faire beaucoup de bien sans melange! à qui pourrait elle nuire?*» El primer número és del dia 1 de gener de 1884.

L'exemple de la primera Casa-bressol aviat fou seguit. L'any 1887 és creat l'Asilo-Cuna del Niño Jesús, al número 18 del carrer de Montcada de Barcelona. El seu director és Jaume Guerra i Estapé i el manteniment de la institució el fa una Junta de Dames, presidida per la marquesa de Castell-Florite. Joan Córdoba, en un treball molt documentat,⁶ descriu que els infants acollits prenen llet fins als 6 o 7 mesos i després comencen a menjar sopes de pa sec ratllat, que el control de pes es fa a la farmàcia del barri i que el dormitori dels nens de pit és ampli, ventilat i net, però fred.

Igualment que la primera Casa-bressol, la del Niño Jesús inspira també una revista: Jaume Guerra i Estapé, com a Director de la Clínica i Dispensari de Malalties de la Infància de l'Asilo Cuna, n'és el director-propietari. La seva publicació s'inicia el mes de juliol de 1890 i el seu títol és «Revista de Enferme-

6. *Instituciones de Protección de la Primera Infancia en Barcelona*, Joan Córdoba. BSCP, 1928, pàg. 23.

dades de la Infancia». Guerra i Estapé també dirigia l'Hospital del Niño Dios, fundat, com a associació benèfica per una Junta de Dames, el Bisbat de Barcelona i la Congregació de Germanes Franciscanes dels Sagrats Cors, el mes de març de 1892. Atenia, en dispensaris o en una petita secció d'hospitalització, els fills de les incomptables famílies necessitades. Cap a l'any 1903 l'Hospital adoptà els mètodes terapèutics homeopàtics i entrà en una etapa d'escàs relleu. És lícit d'imaginar que el tràfec de l'Asilo-Cuna, de la revista i de l'Hospital del Niño Dios absorbia el temps i la disponibilitat del múltiple director, que simultàniament era secretari de l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques —presidida aleshores per Lluís Suñé i Molist. Aquest imaginat tràfec inclina a la bonhomiosa lectura de la frase que figura en l'acta de la Sessió inaugural del curs 1890-1891 de l'Acadèmia. Diu: «*No se incluye la Memoria Reseña, ni los demás trabajos de secretaría, por habersele extrañado al secretario general doctor Jaime Guerra.*»

Una altra de les facetes pediàtriques que comença d'experimentar modificacions és la docent i com que en aquest terreny la dependència de Madrid és absoluta, serà bo de veure què succeïa per aquelles latituds. De la mateixa manera que fóra incórrer en una exageració grotesca insinuar que els poderosos s'havien despertat de la inveterada letargia escolàstica, també seria inexacte negar que havien començat a desensonyar-se. La mort d'Alfons XII, el 25 de novembre de 1885, dóna pas a la regència de la seva vídua, la reina Maria Cristina (Alfons XIII no neix fins al 17 de maig de 1886), que encarrega el govern a Práxedes Mateo Sagasta, d'idees més liberals que el seu oponent Antonio Cánovas del Castillo. Del 1885 al 1890, durant l'anomenat Parlament Llarg, Sagasta impulsa un programa democràtic i, per exemple, instaura el sufragi universal o promulga una nova llei d'associacions.

Aquest context havia d'ésser propici a l'acosta-

ment —tímid, si es vol, però voluntariós— a models europeus menys encarcarats. Així, l'any 1886 un Reial Decret del 16 de setembre crea la Càtedra de malalties de la infància que, de primer i tal com era de preveure, només es posa en funcionament a Madrid. La Càtedra és ocupada per Francisco Criado Aguilar que, provinent de Saragossa, hi accedeix (1887) per concurs. Un cop a Madrid, organitza una Clínica pediàtrica, per bé que amb uns disponibles tan de misèria que Letamendi la visita l'any 1890 i la qualifica de *mazmorra*.⁷

L'any 1888, per fi, són convocades les primeres oposicions a càtedra de pediatria. Les places que s'han de cobrir són les de la Universitat de Barcelona, de València i de Granada i les oposicions són guanyades per l'aragonès Juan Enrique Iranzo y Simón (1857-1927), Ramon Gómez Ferrer (1862-1924) i Andrés Martínez Vargas. Iranzo y Simón, a qui corresponia Barcelona, renuncià al seu dret i passà a ocupar la càtedra d'obstetrícia de Saragossa. Aquest fet explica que Joan de Rull, des de la seva Càtedra d'obstetrícia i infància, continués impartint, fins a la seva mort l'any 1891, l'ensenyament de la pediatria a la Facultat de Barcelona. De Rull, que presidí també la Reial Acadèmia de Medicina i Cirurgia de Barcelona, ha estat dit que «gozó merecida fama de médico eminente y de correcto orador; fué modesto, sabio y laborioso, y su existencia se deslizó plácidamente consagrada a la ciencia y a la caridad.»⁸ Quan la plaça queda vacant, Andrés Martínez Vargas es trasllada de Granada a Barcelona i, de les acaballes del curs 1891-1892 fins a la seva jubilació (1931), exerceix un dels monopolis més abassegadors que ha sofert la nostra Universitat. Que ben pensat, en el fons, potser fou beneficiós, ja que el seu infatigable fer i desfer i no deixar fer provocà, a ben segur i com a reacció, més d'una iniciativa.

7. *Historia de la pediatría española*, Luís S. Granjel. Universidad de Salamanca, Salamanca, 1965.

8. *Enciclopedia Univ. Ilustrada Europeo-americana*. Tomo LII, pàg. 793.

UN PETIT GRAN PAS

Ara, el que convenia és que —urgentment— es prengués consciència de la necessitat de millorar l'assistència als infants, el sector més desvalgut de la societat. Joan Viura i Carreras —que d'estudiant, amb Salvador Cardenal, Josep A. Barraquer, Manuel Riba i Manuel del Vilar havia fundat aquell inquiet Laboratori que havia d'ésser peça fonamental en la creació de l'actual Acadèmia de Ciències Mèdiques—, en un treball sobre *Bases de la Puericultura*,⁹ refereix unes dades de Lluís Comenge, el qual, per la seva condició de director de l'Institut d'Higiene de Barcelona, pot parlar amb coneixement de causa. Resulta que de les defuncions ocorregudes a la ciutat de Barcelona l'any 1889 el 40,2 % eren menors de tretze anys, l'any 1894 el 37,6 % i l'any 1899 el 35,4. O dit d'una altra manera: de mil morts a la ciutat de Barcelona l'any després de l'Exposició Universal, 402 eren infants. Les possibilitats de continuar vivint al cap d'un any, eren molt superiors per a un vell de setanta o setanta-cinc anys que per a un nadó.

És clar que les causes d'aquesta penosa situació eren múltiples, però el fet que la mortalitat infantil fos molt superior a la ciutat que al medi rural i que les diferències entre els barris benestants de Barcelona i els barris humils fossin simplement escandaloses, permet d'afirmar que la insalubritat dels habi-

9. *Bases de la puericultura*, discurs inaugural de curs de la Reial Acadèmia de Medicina i Cirurgia de Barcelona, (A partir d'ara: RAMB) llegit per Joan Viura i Carreras el 30-gener-1902, Barcelona, 1902.

tatges era un factor negatiu determinant de primera magnitud. L'enginyer Pere García Fària, gran coneixedor dels barris pobres de Barcelona i artífex de la ingent obra del clavegueram de la ciutat, en féu una descripció punyent davant el Congrés de Ciències Mèdiques de l'any 1888. Entre d'altres coses digué: «*La puerta en las viviendas de obreros, es mezquina, de mal aspecto y facilita el ingreso a un prolongado y estrecho vestíbulo que termina en la escalera, la cual toma escasa e indecisa luz de un patio reducidísimo e inmundo; en este vestíbulo frecuentemente lleno de basura en el suelo y de mugre en las paredes se ve a menudo una tapa de madera que cubre el depósito de letrinas, que despide frecuentemente una hedor infecto irresistible; ascendiendo por la escalera oscura y estrecha, se llega a los descansos de los pisos exteriores e interiores, en los cuales muchas veces se hallan reunidos los niños y aún las personas mayores de la familia, que no disponiendo de capacidad ni de aire suficiente en el interior de la casa rebasan las puertas y pasan allí muchas horas del día jugando o trabajando.*» Parla de les «habitaciones oscuras», de les quals moltes «resultan sin luz ni ventilación directa a pesar de lo cual se destinan a dormitorios, cuyas condiciones sanitarias son detestables» i afegeix que «los defectos precitados se agravan todavía por las deplorables exigencias de la miseria».¹⁰

Una misèria que obligava al treball infantil. No feia gaire (1858) que el metge Joaquim Salarich i Verdaguer, de Vic, en un opuscle titulat «*Higiene del Tejedor o sean medios físicos y morales para evitar las enfermedades y procurar el bienestar de los obreros ocupados en hilar y tejer el algodón*», havia escrit: «*..niños he visto de 7 años trabajar 13 horas completas; por su figura escuálida, su mirada fija y apagada, sus movimientos tardíos hacen conocer al observador la suerte desgraciada que a estos infelices aguarda.*»

10. Treball de P. Garcia Fària. Referència a *Cent anys de Salut Pública a Barcelona*, Ajuntament de Barcelona, 1991, pàg. 35.

I encara trenta anys després d'aquest text del metge vigatà, l'Ateneu Barcelonès inaugurà el curs 1888-1889 amb la conferència de J. Balaguer i Oromí sobre «El trabajo de los niños. Necesidad de limitarlo. Modificaciones más convenientes en la legislación española». S'hi parla de la necessitat de limitar-lo; si algú hagués insinuat de suprimir-lo, probablement hauria estat pres per un foll.

És cert que el problema era polític i social i la seva solució no depenia dels pediatres; tot i així, alguns d'aquests excepcionals testimonis de la deplorable situació acudiren a pal·liar-la en la seva més dramàtica circumstància: la de la malaltia de l'infant.

No existia absolutament res que es mereixés el nom de recurs d'hospitalització pediàtrica. A l'Hospital de la Santa Creu no hi havia cap sala per a infants i només després de la creació de la Càtedra —la Facultat, instal·lada a l'antic edifici del Col·legi de Cirurgia, se servia de l'Hospital per a la docència— s'obtingué que fossin destinats, en un racó d'una sala d'adults, sis llits a nenes i sis llits a nens; això sí, discretament separats dels grans per un paravent i unes cortinetes.

L'any 1867, Benito Menni de l'Orde Hospitalari —vingut d'Itàlia expressament— havia fundat, al carrer de Muntaner cantonada al de Rosselló —terreny que pertanyia a la vila de Gràcia—, l'Asil Hospital de Sant Joan de Déu «*dedicado en bien del necesitado a la protección y curación especialmente de las afecciones infantiles*»,¹¹ sobretot les de caràcter «escrofulós», i l'any 1895 es fundà el Sanatori Marítim de Sant Josep, a la Barceloneta, destinat a les formes quirúrgiques de la tuberculosi; però ni una institució ni l'altra tenien pròpiament el caràcter d'hospital, eren més aviat uns asils on els ingressats romanien mesos o anys a l'espera d'un guariment que mai no

11. J. Plaza Montero, acte d'inauguració del nou edifici de l'Hospital de Sant Joan de Déu, 3-febrer-1973.

acabava d'arribar. I a l'Hospital del Sagrat Cor —que havia fundat l'any 1878 el grup de dames caritatives presidides per Dorotea Chopitea i que actuava en relació intensa amb el bisbat de Barcelona— els pediatres Joan Viura, Josep Blanc i Benet i Joan Coll i Bofill exercien funcions de dispensari, més que d'hospital.

Cal tenir present que tot —o gairebé tot— estava per fer. Pot ésser un exemple d'aquesta inòpia el fet que els metges encara no s'havien adonat que un bon procediment per a saber si un infant va guanyant pes és, senzillament, pesar-lo. El pediatre Joan Viura ha de publicar, l'any 1886, a la «Revista de Ciencias Médicas» un treball amb el títol *El examen del peso de los niños durante los primeros meses de la infancia es el mejor método para reconocer si siguen la ley del crecimiento*.

El panorama era desolador quan l'any 1890, el 15 de maig, Vidal i Solares, amb la cooperació de les Filles de la Caritat de sant Vicenç de Paül, funda l'Hospital de Niños Pobres de Barcelona. La missió del centre és de socórrer els nens malalts pertanyents a famílies econòmicament dèbils i, amb el seu caràcter d'institució benèfica particular, és el primer de l'Estat espanyol. La reina Maria Cristina en fou presidenta d'honor fins a la mort i a Vidal i Solares el Govern li concedí la Gran Cruz de Beneficencia, però la veritat és que, durant els seus primers cinc anys, l'Hospital visqué de la butxaca del seu fundador i director.

Una secció d'aquest Hospital era l'anomenada Gota de Llet, posada en marxa simultàniament a la inauguració del Centre. A París, el tocòleg Pierre Budin havia observat el descens de la mortalitat materna quan en el part eren observats els principis d'esterilització preconitzats per Pasteur; imaginà que la mortalitat dels lactants per gastro-enteritis podia ésser deguda a la contaminació bacteriana de la llet i propugnà la seva esterilització. La Gota de Llet de l'Hospital de Nens Pobres i les Gotes de Llet que es

crearen a continuació facilitaven, de forma gratuïta, llet bacteriològicament sana als lactants de famílies indigents que no podien ésser nodrits al pit de la mare. La Gota de Llet de Vidal i Solares arribà a proporcionar l'alimentació de 40 i 50 nodrissons alhora.

El càrrec de cirurgia de l'Hospital de Nens Pobres l'ocupà, des de l'any 1893, Sebastià Recasens i Girol; havia acabat la carrera als dinou anys i en tenia trenta quan prengué possessió del càrrec. Havia estat al costat de Salvador Cardenal, el mestre que, dels primers, adoptà els mètodes d'asèpsia, a l'Hospital del Sagrat Cor —la Meca de la Cirurgia Catalana, com fou anomenat. Recasens, en certa manera, inicià a Nens Pobres la cirurgia pediàtrica a Catalunya, amb tractament d'abscessos ossifluents, del mal de Pott, d'apendicitis, d'algun tipus d'hèrnia i no gaires afecions més. L'any 1901 publicà, en dos volums, un *Tratado de Cirugía de la Infancia* i l'any 1902 se n'anà a Madrid com a catedràtic d'obstetrícia i ginecologia, després d'haver guanyat brillantment unes oposicions. (La seva vacant l'ocupà Emili Monturiol, discretament, lluny dels problemes submarins del seu pare Narcís i amb l'eficiència pròpia de l'època.) Eugeni d'Ors, que un dia també deixaria Catalunya per Madrid, referia en un parlament emocionat¹² unes paraules de Joan Maragall: «A aquesta joventut (la joventut de Catalunya, friso de saber i d'estudi) lo primer que li cal és aigua per a la seva set (...) Si no li en donem, els esperits d'aquests joves moriran de la set, o per a salvar-se hauran de fugir de la pàtria, desposseint-la de l'esperança de renaixença que en si porten...». I Eugeni d'Ors afegia: «Ara ja tenim aigua per a la set (...) I ja no cal fugir, sinó passar aquest llindar...». Tant Recasens com, més tard, Eugeni d'Ors o tenien una set desmesurada o preferien begudes altres que l'aigua.

12. *Glossari*, Xènius, pàg. 114. Glossa de l'Institut, llegida en la inauguració oficial i obertura de la Biblioteca de Catalunya. 28-maig-1914.

De Francesc Vidal i Solares és inexcusable de mencionar la contribució a la divulgació de normes i consells de puericultura. Més que rutines i supersticions, el que calia combatre era la ignorància; feia tot l'efecte que el dia que morí «lo noi dels Srs. Bonaventura i donya Teresa Sanç, únic, después de cinc noies, después d'una llarga i penosa malaltia, ocasionada de no poder traure les dents»¹³ era ben bé la setmana passada. Vidal i Solares, que havia fet els estudis de medicina a Barcelona i que, després, tornà a cursar tota la carrera a París, publicà a la capital francesa, l'any 1889, l'opuscle *Conseils pratiques sur l'Higiène de première enfance* que, en la versió castellana, obtingué una àmplia difusió; només cal dir que l'any 1898 n'apareixia una setena edició. Després fou objecte d'ampliacions, retocs i canvis de títol —que acabà essent *Consejos a las madres y aforismos sobre puericultura y higiene de la primera infancia*; una edició del 1908 —castellana/catalana— va precedida d'un pròleg de D. Francisco Cambó, *Diputado a Cortes por Barcelona*.

Un dia solemne, a la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona, Joan Viura diria unes paraules vibrants, segurament a mig camí entre una premonició i l'eco d'unes actituds que anaven canviant. Digué: «*Toda nuestra solicitud debe encaminarse a conservar la salud del infante, a preservarle del sinnúmero de enfermedades que ponen en peligro su existencia en los albores de la vida; en suma, precisa dirigirnos con el impulso irresistible que brota de un deber moral y social, a la reducción de las elevadas cifras que acusa la mortalidad infantil.*»¹⁴

I tot semblava bo quan, en realitat, tot era molt poca cosa. Com ara el recurs de les dides, que potser

13. *Calaix de Sastre*, Rafael Amat i de Cortada, Baró de Maldà, Biblioteca Torres Amat. Curial Edicions Catalanes, 1987, pàg. 172.

14. *Bases de la puericultura*, discurs inaugural de curs de la RAMB, llegit per Joan Viura i Carreras el 30-gener-1902, Barcelona, 1902.

encara era pitjor el remei que la malaltia: si una mare no podia alletar el seu fill es recorria —abans que a un alletament artificial— a la dida, que o bé s'instal·lava al domicili familiar —i tothom començava a moure's al dictat dels capricis de la forastera, no fos cas que la llet se li fes malbé— o bé es quedava al poble i era el lactant el desplaçat. En aquest cas, l'infant mamava o no mamava, deixava dormir el didot o era convençut de la conveniència de respectar el descans aliè mitjançant l'ús d'una monyeca que, convenientment xopa d'aiguardent, li era donada a xuclar. En alguns casos, la situació se superava satisfactòriament, l'infant tornava a casa tot xamoset i de gran anava a veure la dida, però en una majoria de l'ordre del 70 o del 75 % l'infant moria lluny de casa. La perspectiva era poc afalagadora i el seu record, encara avui, inspira una de les invectives més contundents de què disposa la llengua: engegar a dida.

A més, no sempre era fàcil la contractació d'una dida. A Lleida, per exemple, l'alletament dels expòsits de l'Hospici del Bisbe Torres (que funcionà de 1792 a 1889) era tan deficient que als plenaris de la Diputació s'arribaren a ocupar del fet i en una sessió del 25 de juny de 1875 s'acordà d'anunciar al «Boletín Oficial de la Provincia» la sol·licitud de dones que es prestessin a fer de dida «sota les més òptimes condicions».¹⁵

15. *La pediatria als antics Hospicis de Lleida*, Josep Lladonosa i Pujol, Lleida, 1978.